

8. Погребенник Ф. На службі рідному народові / Ф. Погребенник // Кур'єр Кривбасу. – 1996. – № 41–42. – С. 34–36.
9. Тарнавський О. Об'єднання українських письменників «Слово» / О. Тарнавський // Слово : зб. укр. письменників : л-ра, мистец., критика, мемуари, док. – Торонто : Об-ня укр. письм. «Слово», 1990. – Ч. 12.
10. Тимошик М. «Лишусь навіки з чужиною...»: Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження / М. Тимошик. – Вінніпег ; К. : Наша культура і наука, 2000.
11. Шерех Ю. Третя сторожа : Література. Мистецтво. Ідеології / Ю. Шерех. – К. : Дніпро, 1993.
12. Шиприкевич В. Бл. п. проф. Іван Коровицький / В. Шиприкевич // Літопис Волині. – 1992. – Чис. 17–18. – С. 163–165.

Сташенко Надежда. В координатах судьбы и творчества Ивана Коровицкого. В статье за раритетными документами, материалами проанализированы жизненный и творческий путь ученика И. Огиенко – ученого, писателя, литературного критика, библиографа, представителя украинской диаспоры родом из волынского края – Ивана Коровицкого.

Ключевые слова: Волынь, поэтический сборник «Вещее зелье», «Энциклопедия украиноведения».

Stashenko Nadiya. Within Coordinates of Ivan Korovytsky's Life and Creativity. The research, based on rare documents and materials, carried out in the article is dedicated to life and creativity of I. Ohienko's student – Ivan Korovytskyu, scientist, writer, literary critic, bibliographer, representative of Ukrainian diaspora, who was born in Volyn region.

Key words: Volyn, collection of poems “Vishche zillya”, The Encyclopedia of Ukraine.

УДК 821.161.2: 82-31

Наталія Стецик

СПІЛЬНІ РИСИ ТВОРЧОГО МЕТОДУ ЛЕСЯ МАРТОВИЧА ТА ОСИПА ШПИТКА

У статті розглянуто спільні риси художнього методу талановитих західно-українських письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст. Леся Мартовича та Осипа Шпитка. З'ясовано, що спорідненість творчої манери митців зумовлена подібністю їхньої соціально-побутової та творчої форм поведінки, особливостями художньої обдарованості.

Ключові слова: творчий метод, іронія, сарказм, пародійно-гумористичне зображення дійсності, художній психологізм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальним напрямом сучасного українського літературознавства є вивчення художніх явищ через їх генетично-функціональне зіставлення. Таке дослідження дає змогу окреслити визначальні ознаки індивідуального стилю письменників, творчість яких є предметом компаративного аналізу, всебічно осмислити жанрову специфіку, ідейне спрямування та художні домінанти їхнього творчого доробку.

Метою статті є аналіз спільних рис художнього методу західноукраїнських письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст. Леся Мартовича та Осипа Шпитка.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одним із найбільш яскравих прикладів генетичних та типологічних збіжностей в українській літературі є художня творчість талановитих західноукраїнських письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст. – Леся Мартовича (1871–1916) та Осипа Шпитка (1869–1942). У творчому доробкові цих митців чіткі аналогії й відповідності виявляються на ідейному, проблемно-тематичному та стильовому рівнях. Зокрема, виразно простежуємо їх у таких творах покутського автора, як: «Відміна», «Пророцтво грішника», «Винайдення рукопису про руський край», «Забобон» та текстах Осипа Шпитка – «Вирід», «Листи з пекла: Анцихрист до Люципера», «Про сьвятих Дамазия і Панкратия».

Достеменних свідчень про особисті чи творчі взаємини Леся Мартовича й Осипа Шпитка немає. Відомо тільки, що обидва письменники досить часто навідувалися до львівської кав'ярні Шнайдера, яка вважалася одним із найбільш популярних закладів тогочасної мистецької богеми. Зокрема, для В'ячеслава Будзиновського – письменника й літературного критика, завдяки якому були видані всі три прижиттєві збірки оповідань і новел Леся Мартовича, ця кав'ярня була «місцем, де він «виловлював» таланти» [1, с. 6]. Адже, як відомо, в епоху раннього українського модернізму кав'ярня ставала «кузницею» творчості та своєрідним «притулком» для діячів «Молодої Музи», що «боронили права письменника розвивати свій талант без огляду на те, як уявляє собі літературу широка маса, навіть та, що її звуть інтелігенцією чи елітою» [7, с. 491]. Тут, за чашечкою кави, митці подовгу вели розмову «про суть і завдання мистецтва; спорили й викувували певні критерії; (...) обділяли один одного зі своїми конкретними осягами; критикували і поправляли один одного; читали

спільно й обговорювали твори інших письменників, головно чужинних; вчилися на писаннях наших доморослих віршоробів, як не слід писати» [2, с. 120].

Згідно зі спогадами очевидців, «виїзди до Львова» для Леся Мартовича були єдиними справжніми «поетичними поривами», адже тут можна було «розважити душу в ширшому гурті й знайти людей, що краще вміють оцінити дотеп» [7, с. 194]. Як стверджують сучасники, Лесь Мартович, який почав навідуватися до кав'ярні Шнайдера десь із 1899 р., був цікавим і дотепним розповідачем, але до пера брався неохоче. Письменник «волів обмежуватися усними оповідками, жартами й дотепами над життєвими нісенітницями й буденщиною людського існування, аніж вкладати ті “сценки” в строгі рамки сюжетно-композиційної структури» [6, с. 118]. Тому, як відзначають фахівці, лише «невеличка частина з того, що він оповідав, по-мистецькому передаючи голос і жести дійових осіб, перейшла згодом на папір» [7, с. 194]. При цьому окремі твори покутського автора «мало чим відрізнялися від уривків його оповідань за столом, імпровізованих, часто перериваних вигуками або сміхом присутніх» [1, с. 13]. Тому в колі друзів Леся Мартовича існувало немало анекдотичних історій про те, як В'ячеслав Будзиновський «виманював» у нього оповідання й новели, щоб згодом їх опублікувати: «Пиши оповідання. Посписуй усе те, що нам оповідаєш. Щоб ти не перепрацьовувався, напиши щотижня одне оповіданнячко і дай мені. Як тих оповідань назбирається на том, то Видавнича Спілка видасть книжкою. На гонорар Спілка зачетів не дає. Платить аж після надрукування книжки. Але на рахунок гонорару я тобі буду давати зачет із своєї кишені – за кожне оповідання одного гульдена (...). Як мені приречеш, що в суботу привезеш одно оповідання, то я тобі зараз дам гульдена (...)» [1, с. 8].

Лесь Мартович та Осип Шпитко на початку ХХ ст. відігравали помітну роль у громадському й літературному житті Галичини. Зокрема, письменники більшою чи меншою мірою впливали на діяльність і розвиток літературно-мистецького угруповання «Молода Муза» (1906–1909). Хоча Лесь Мартович безпосередньо й не належав до цього товариства, однак своєю епатажною та ексцентричною манерою поведінки започаткував богемний спосіб життя молодомузівців. Осип Шпитко, на відміну від покутського письменника, входив до гуртка «Молодої Музи» і «був єдиним справжнім богемістом серед молодомузівців, коли бути богемістом значило чхати на громадян-

ство, славу, завтрашній день і воліти ніч у найгіршому п'яному товаристві, ніж день серед тверезих “порядних людей”» [7, с. 495].

Культурна атмосфера цього творчого об'єднання впливала однаково на мистецьку уяву й естетичну свідомість Леся Мартовича та Осипа Шпитка. У творчості обох митців спостерігається еволюція художньої свідомості від традиціоналізму до модерних форм прози, що відбувалася в напрямі оновлення прози, зумовленого взаємодією течій модернізму. Лесь Мартович та Осип Шпитко успадкували від доби реалізму тонку спостережливість за подіями, явищами й процесами навколишньої дійсності, глибоке та всебічне осмислення причин соціально-психологічних конфліктів, однак вони вийшли далеко за ці сфери зацікавлень, особливо в розкритті багатогранного внутрішнього світу героїв. Письменники, відповідно до традицій «Молодої Музи», вели розкутий, авантюрний спосіб життя, підпорядкований тим законам і принципам, що не мають нічого спільного із суспільними нормами й мораллю.

У поведінкових стереотипах Леся Мартовича й Осипа Шпитка простежуємо немало спільних рис. Головним конституційним чинником життєвої парадигми обох митців були скандальні й епатажні витівки, безмірні «масні» жарти та дотепи, щоправда, в кожного з них вони виявлялися по-різному. В Осипа Шпитка, зокрема, вони були значно жорсткішими, ніж у Леся Мартовича.

Лесеві Мартовичу ще з дитячих літ був притаманний неабиякий талант до комічного мімесису. Його вміння «наслідувати знайому всім особу в рухах і способі вимови» [3, с. 151–152] неминуче передбачало «гостру спостережливість, надзвичайну пильність ока як прикметну ознаку художньої обдарованості» [6, с. 123]. Тому сучасники покутського автора неодноразово відзначали в ньому жорстокість, цинізм у поводженні, ставленні до друзів і близьких людей, у грубих жартах, манері спостерігати тощо. Письменник і справді бував різкий, нестриманий, внутрішньо налаштований на скандал. За спогадами очевидців, «у його товаристві ставало деколи ніяково. Він бо увесь час приглядався до людей, увесь час їх обсервував і при тому деколи злобно підсміхався» [3, с. 190]. Хоча покутському митцеві був властивий простий, подеколи грубий і злостивий гумор, однак його дотепно-іронічні кепкування та пародійне висміювання рідних і близьких людей не перетікали у відверту агресію, а от Осипові Шпитку притаманне було надзвичайно гостре, відверте та їдке саркастичне

глузування, що іноді переходило в карикатурне перебільшення. Більше того, письменник, «йдучи за мотивами цинізму», нерідко «впадав у грубий реалізм з нахилом до самобичування» [7, с. 496]. Він «був ладен серед білого дня на Академічній вулиці побити людину, відібрати їй честь найнижчого сорту пасквілями», бо «всюди в нашому громадському житті добачував нікчемність, і, поборюючи її, не вагався вжити ніяких засобів», був брутальний «у відношенні до тих, в кім добачував свого ворога, і горе було тому, хто “впав йому в око” як ворог!» [2, с. 34].

За спогадами очевидців, Осип Шпитко мав скандальну й неординарну вдачу. На початку минулого століття в літературно-наукових колах Галичини письменник вирізнявся нестандартною манерою поведінки, розкутим, авантюрним стилем життя, надмірною схильністю до хуліганства й розбишацтва. Особливо виражений цинізм і зверхне ставлення до будь-яких морально-етичних законів, обов'язків не мали в його житті меж. Сказане стосується і творчої сфери. Він завжди принципово й категорично відстоював власні художньо-естетичні та світоглядно-філософські погляди й ідеї. Нерідко навіть найменші зауваження щодо своєрідності творчого методу чи індивідуального стилю митця видавалися йому необ'єктивними й викликали шалене обурення та спалахи гніву, про що пише в есеї «Перший богеміст на галицькому ґрунті» сучасник письменника Петро Карманський: «...Наші дороги розійшлися з того приводу, що я в його знаменитих фейлетонах викреслював йому одну крапку над і, чого він за ніяку ціну не міг простити ні мені, ні взагалі всім “ідіотам з університетами”. Наші граматики певно не знають, що їх химерність спричинила такий поважний “казус беллі” та що з їх вини мені дісталось на письмі стільки епітетів, до матерщини включно» [2, с. 39]. Очевидно, саме через це прижиттєва літературна критика так обережно обминала його ексцентричну постать. Осип Шпитко у своїх художніх текстах порушував здебільшого неприйнятні для тогочасного суспільства теми та проблеми. Зокрема, в автобіографічному романі «Вирід» (1901) письменник звернувся до малорозробленої на початку ХХ ст. теми еротизму. Сильовою домінантою роману, що вирізняє його з-поміж інших модерністських текстів, є синкретизм глибоких екзистенційних мотивів та тонкої іронії, гумору, виразних елементів еротики й флірту. В описах інтимних картин автор використовує здебільшого

прийоми метафоризації й натяку: *«Надя врешті, се дівчина, що має всі потрібні умови на женичину, а з того виходить таке, що не любити її усіма змислами, лиш деякими – було б просто моральним переступництвом супроти моральних законів... Вкінці до чорта! Не зірву я сього пуплішка – то прийде другий, очевидно розумніший від мене – і зірве він. Чому ж би я не мав бути тим розумнішим і тим хвилимов щасливим, що упокоївся солодощами її чару? (...) Хіба я не маю таких самих прав, як і інші люди? (...)»* [9, с. 108].

Названі прийоми досить виразно відтворені також і в наступному фрагменті тексту: *«Я гадав, що одурію, мукам не було кінця. Мені жаль було сього чудового пуплішка. Серце рвалось, кров грала в жилах звичайно, по-давньому, а я завше трясся, мов від лихорадки, на вид гарної жінки, особливо в хвили, коли чув її гарячий віддих, теплоту її ніжнього тіла, коли електрична струя прошибала мене й її... Не дивниця, що і при Наді я розігрівся, о, дуже розігрівся. Я вже гострив кігті, скалив зуби, мов той кровожерний тигр і лагодився одним скоком на мою жертву»* [9, с. 114].

Прикметно, що картини еротики простежуємо й у творах Леся Мартовича. Зокрема, чіткими й виразними вони є в автобіографічній повісті письменника «Забобон», що була опублікована вже після його смерті в 1917 р. Тут зображено інтимне життя головного героя Славка Матчука. Автор змальовує інтимні сцени у звичному для нього пародійно-гумористичному, бурлескно-іронічному тоні: *«(...) Славко спам'ятався. Поглянув на Краньцовську, що ще заєдно держала його в обіймах. Прийшли йому на гадку ті малесенькі губки, зложені в кружечок. Нараз обхопила його непереможна жадоба самця кинутись на ті губки, цілувати їх, кусати, гризти. Уживати цього добра аж до гидоти, а потім плюнути й піти собі. Зовсім так, як наїдався обідом аж до обмерзіння (...). Нахилився до неї під її рижовий капелюх, махнув лицем під її ніс і притис міцно свої губи до того кружечка. Але не почув смаку в тім поцілунку. Це був тільки сильний натиск до чужого тіла»* [5, с. 363–364].

Подібно відтворено й інший, не менш комічний епізод твору, де пані Краньцовська дає поради головному героєві як «правильно» цілуватися: *«Ви взагалі не вмієте цілувати, пане Славку! Натиснули-сте мені губу до зубів, що аж боліла. Ось вам за те! – При цім слові вдарила його по руці (...) Ви, пане Славочку, мусите собі з'ясувати, що*

люди цілуються на те, щоби собі й другому зробити приємність, а не на те, щоби комусь заподіяти біль. Цілувати треба легенько та й ждати на відповідь, бо поцілунок без відповіді не має й половини того смаку. Невже ж аж я мушу вас учити, ви самі не знаєте?!» [5, с. 385].

Лесь Мартович – майстер зображення різноманітних комічних образів і характерів. Основну увагу у своїх творах письменник звертає не лише на своєрідне, пародійно-гумористичне зображення зовнішніх, суспільно-політичних подій чи явищ, а й на глибоке розкриття внутрішніх, психологічних переживань героїв. За визначенням Івана Франка, Лесь Мартович «надзвичайно пильний спостерігач життя галицького народу, при чому він обдарований неабияким гумористичним талантом. Як ніхто інший уміє він підмітити в житті ту іронію фактів, яка змушує людину цілу свою поведінку виявляти в зовсім іншому світлі, ніж вона є насправді. До того ж його стиль наскрізь оригінальний, легкий і далекий від будь-якого шаблону» [8, с. 143]. Внутрішня гумористична стихія творів Леся Мартовича є «тим формотворчим засобом, який допомагає письменникові опосередкувати подію характером персонажа» [4, с. 408]. Головним стильовим прийомом покутського автора є гротесковість, що чітко виявляється, зокрема, в такому фрагменті тексту новели «Відміна»: *«Купив коня такого, що копає й кусає, та й підкував на всі чотири ноги. Думка була така, що Микитка товче собою поміж коні, та кінь морсне його підковою по чолі та зробить йому амінь. Гадаєте, що лучило на нього? Де там! Кінь копнув батька, копнув неню, копнув мене, а ся відміна лазила коневі попід живіт, тягала за хвіст, а кінь його й не рушив» [5, с. 205–206].*

Подібні художні прийоми властиві також і творчому методові Осипа Шпитка. Митець помічає комічне ледь не в усьому, що його оточує: у різних життєвих випадках і ситуаціях, суспільних явищах та реаліях, які самі ніби просяться на гострий язик. Йому вдається влучно й переконливо, з тонкою іронією та сарказмом, відтворити реальні картини з життя героїв. Власне, такі прийоми залучені також і у формуванні художньої семантики автобіографічного роману «Вирід». Отож важко не погодитися з думкою Петра Карманського, який зазначав, що «так безцеремонно і так щиро, як Гриць Щипавка, умів сміятися й глузувати хіба П'єтро Аретіно» [2, с. 35]. У творах Осипа Шпитка виразним є його глузливо-критичне, упереджене ставлення до тих чи інших зображуваних персонажів, надзвичайно гострий і

їдкий сарказм та сатира, що нерідко набувають карикатурного перебільшення. Письменник нерідко вдається до характеристик негативного, образливого та зневажливого змісту, вживаючи згрубілу лексику, що виразно простежуємо, зокрема, в романі «Вирід»: *«В повітовім місті Т., де стоїть звичайно трохи війська, жила собі проживала, знана не лише у місті, але і в околиці 30-кількалітня дівка жовнірська... прачка, обдерта, вічно запита, скрофулічна... Її кликали іронічно: “Панно Гапко!” Смішнішого страхопуда я ще не бачив досі на світі. Тут справді природа мусіла зужити незвичайно багато сили, аби створити щось такого гидкого»* [9, с. 77]. Карикатура й іронія у творах Осипа Шпитка є не лише засобом створення комічного ефекту, а й способом вираження ставлення автора до зображуваного предмета. Подеколи письменник використовує астеїзм – різновид іронії як тропа, похвала у вигляді осуду (чи навпаки), що простежуємо, наприклад, у наступному фрагменті тексту: *«Або й вона сама, Богуміла... Господи! Така то свята, така добра – лиш одну-одніську хибу відкрив я у неї перед шлюбом: була бридка!»* [9, с. 81].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, спільними рисами художнього методу Леся Мартовича та Осипа Шпитка є іронія, сарказм, пародійно-гумористичне зображення дійсності, художній психологізм, а також тонке естетичне чуття, що подеколи дає змогу уникати зайвих описів чи надмірного нагнітання напруги. Спорідненість творчої манери письменників зумовлена не лише їхніми контактними зв'язками, а й подібністю соціально-побутової та творчої форм поведінки, темпераментів, специфікою художньої обдарованості.

Подальші перспективні напрями аналізу пов'язані з дослідженням типологічної спорідненості прозових творів Леся Мартовича, Осипа Шпитка та Івана Франка.

Джерела та література

1. Горак Р. Лесь Мартович : роман-есе / Роман Горак. – К. : Молодь, 1990. – 176 с.
2. Карманський П. Українська Богема / Петро Карманський. – Львів : Олір, 1996. – 144 с.
3. Клиновий Ю. Моїм синам, моїм приятелям : статті та есеї / Юрій Клиновий. – Едмонтон ; Торонто : Слово, 1981. – 613 с.
4. Луцак С. Наративна стратегія малої прози Леся Мартовича та Івана Франка / Світлана Луцак // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття / упоряд. С. Хороб. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2006. – С. 406–417.

5. Мартович Л. Твори / Леся Мартович. – К. : Держ. вид-во худож. л-ри, 1963. – 566 с.
6. Піхманець Р. Халамидник і забіяка: психологічне підґрунтя художньої думки Леся Мартовича / Роман Піхманець // Дзвін. – 2011. – № 2. – С. 101–131.
7. Рудницький М. Від Мирного до Хвильового. Між ідеєю і формою. Що таке «Молода Муза»? / Михайло Рудницький. – Дрогобич : Відродження, 2009. – 502 с.
8. Франко І. Українська література / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів. У 50 т. Т. 33. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 143.
9. Шпитко О. Вирід / Осип Шпитко. – Львів : Львів. від. Ін-ту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, 2000. – 128 с. – (Літературні пам'ятки ; вип.5).

Стецик Наталья. Общие черты творческого метода Леся Мартовича и Осипа Шпитко. В статье рассмотрены общие черты художественного метода талантливых западноукраинских писателей конца XIX – начала XX в. Леся Мартовича (1871–1916) и Осипа Шпитко (1869–1942). Наиболее выразительные среди них – ирония, сарказм, пародийно-юмористическое изображение действительности, художественный психологизм и тонкое эстетическое чувство, что иногда позволяет избегать лишних описаний или чрезмерного нагнетания напряжения. Выяснено, что родство творческой манеры художников обусловлено не только их контактными связями, но и сходством социально-бытовой и творческой форм поведения, особенностями художественной одаренности. В поведенческих стереотипах Леся Мартовича и Осипа Шпитко прослеживаем много общих черт. Главным конституционным фактором жизненной парадигмы обоих художников были скандальные и эпатажные выходки, безмерные шутки и остроты, хотя у каждого из них они были выражены по-разному.

Ключевые слова: творческий метод, ирония, сарказм, пародийно-юмористическое изображение действительности, художественный психологизм.

Stetsik Natalia. Common Features Creative Method Les Martovych and Osip Shpytko. The article examines commonalities artistic method talented Western writers of the late XIX – early XX century. Les Martovych (1871–1916) and Osip Shpytko (1869–1942). The most striking among these is the irony, sarcasm, humorous mock-reality images, art psychology and keen aesthetic sense that sometimes avoids unnecessary descriptions or excessive discharge voltage. It was found that kinship of creative artists manner due not only to their contact relationships, but the similarity of social and creative behaviors, especially the artistic talent. In behavioral Les Martovych and Osip Shpytko trace a lot in common. The main factor of vital constitutional paradigm both artists were scandalous and shocking antics, endless “Mass” jokes and jokes, though each of them, they turned out differently.

Key words: creative method, irony, sarcasm, humorous mock-reality images, art psychology.